

КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ НАВИЧОК ТА ВМІНЬ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сучасний етап розвитку суспільства вимагає консолідації свідомості навколо ідеї побудови гуманістично орієнтованої, демократичної держави. Особливого значення набуває модернізація освіти за принципами демократизації і гуманізації, створення умов для всебічного розвитку інтелектуальних і професійних якостей особистості і формування високого рівня його здоров'я.

Формування готовності студентів факультетів фізичного виховання, майбутніх вчителів фізичної культури до формування здоров'язберігаючих навичок у молодших школярів є спеціальним, цілеспрямованим, керованим і вимірюваним процесом, що обумовлює обґрунтування концептуальних ідей дослідження на різних рівнях: методологічному, теоретичному і практико-орієнтованому.

Ключові слова: педагогічна діяльність, здоров'язбереження, студенти, компоненти готовності до професійної діяльності.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми формування навичок здорового способу життя в першу чергу визначається різким погіршенням здоров'я підростаючого покоління, що зумовлено соціальним, економічним, екологічним станом українського суспільства на сучасному етапі. З огляду на це, одним з найважливіших завдань вищої школи є підготовка майбутніх вчителів фізичної культури, які здатні вирішувати питання збереження здоров'я як учнів, так і свого власного. Сучасний етап розвитку суспільства вимагає консолідації свідомості навколо ідеї побудови гуманістично-орієнтованої, демократичної держави. Особливого значення набуває модернізація освіти за принципами демократизації і гуманізації, створення умов для всебічного розвитку інтелектуальних і професійних якостей особистості та формування високого рівня її здоров'я [6].

Формування готовності студентів факультетів фізичного виховання – майбутніх вчителів фізичної культури до формування здоров'язберігаючих навичок у школярів є спеціальним, цілеспрямованим, керованим і вимірюваним процесом, що обумовлює обґрунтування концептуальних ідей дослідження на різних рівнях: методологічному, теоретичному і практико-орієнтованому [2].

Беручи до уваги те, що в умовах сьогодення передумовою належного виконання професійних обов'язків у майбутній діяльності є в першу чергу наявність хорошого здоров'я, перед вищою школою постає завдання підготовки вчителя, який має високий рівень культури здоров'я, вміє його оцінювати і дотримуватися здорового способу життя, заради того, щоб сформувати у своїх вихованців навик здоров'язбереження починаючи з молодшого шкільного віку. З цією метою, на нашу думку, в закладах вищої освіти необхідно сформувати у майбутніх вчителів фізичної культури потребу в здоровому способі життя, заняттях фізичною культурою і спортом [5].

Одне з найважливіших місць у професійній освіті майбутніх педагогів є формування культури здоров'я та пропаганда здоров'язберігаючого способу життя. При цьому, першочерговим є завдання виховання у студентів потреби в здоров'ї як життєво важливої цінності, свідомого прагнення до культури здоров'я, ведення здорового способу життя, до самотворення і створення навколо себе здорового життєвого середовища, яка передбачає спрямування педагогічного процесу в вищих педагогічних навчальних закладах на формування мотивації, потреби учасників освітньо-виховного процесу бути здоровими і визначення стратегії їх поведінки у інших сферах життєдіяльності [3].

Як свідчить аналіз наукової літератури [1; 7], досліджуючи формування професійної готовності майбутніх вчителів, більшість вчених визначають такі структурні компоненти готовності до професійної діяльності, як:

- мотиваційний – позитивне ставлення до педагогічної професії, інтерес до роботи вчителя, стійке бажання присвятити себе педагогічній діяльності, педагогічне покликання до роботи з дітьми;
- смисловий або змістовно-операційний – професійні знання, вміння і навички, педагогічне мислення, професійна спрямованість уваги, сприйняття, уяви, педагогічні здібності;
- морально-орієнтовний – «моральне обличчя» педагога, педагогічні та загальнолюдські цінності, наявність прогресивних поглядів і переконань, педагогічних принципів і бажання діяти відповідно до них;
- емоційно-вольовий – цілеспрямованість, працьовитість, наполегливість, рішучість, самостійність, ініціативність, самокритичність, охайність, емоційна сприйнятливність, посидючість, терплячість;
- оцінний – самооцінка власної професійної підготовленості та відповідності процесу вирішення професійних завдань оптимальним педагогічним зразкам;
- психофізіологічний – висока працездатність педагога у виконанні професійних функцій: впевненість у своїх силах, прагнення доводити до кінця розпочату справу, довільно управляти своєю поведінкою та поведінкою учнів, активність, врівноваженість, витримка.

У структурі готовності майбутніх учителів фізичної культури до формування здоров'язберігаючих навичок і умінь у школярів, на нашу думку, доцільно виділити мотиваційний, смисловий, технологічний, рефлексивний і здоров'язберігаючий компоненти [4].

Аналіз психолого-педагогічної літератури в галузі збереження здоров'я дозволив визначити такі показники оздоровчо-поведінкового компонента:

- усвідомлення цінності власного здорового способу життя;
- сформованість потреби в заняттях фізичною культурою і спортом;
- наявність відчуття психологічного комфорту.

Підсумовуючи зазначене, доходимо висновку, що структура готовності майбутніх учителів фізичної культури містить мотиваційний, смисловий, технологічний, рефлексивний і здоров'язберігаючий компоненти, рівень яких визначається відповідними критеріями. Наочно вони подані в таблиці.

Таблиця 1

Компоненти, критерії та показники готовності майбутніх учителів початкової школи до формування навичок та умінь у молодших школярів

<i>Компоненти</i>	<i>Критерії</i>	<i>Показники</i>
мотиваційний	спонукально-ціннісний	– наявність позитивної мотивації на здійснення педагогічної діяльності; – повчання на ціннісне ставлення до здоров'я; – наявність мотивації на досягнення успіху у діяльності, спрямованої на формування у молодших школярів здоров'язберігаючих навичок і умінь
смисловий	когнітивно-валеологічний	– наявність валеологічних знань; – наявність умінь прогнозувати здоров'язберігаючу діяльність; – обізнаність і орієнтація на впровадження здоров'язберігаючих технологій
технологічний	організаційно-діяльнісний	– наявність організаційно-комунікативних здібностей; – вміння організовувати і здійснювати здоров'язберігаючих діяльність; – вміння вирішувати педагогічні ситуації, наявність адекватної реакції на вчинки людей, які оточують (конфліктостійкість); – володіння здоров'язберігаючих методиками
рефлексивний	оціночно-моніторинговий	– вміння оцінювати і контролювати результати своєї діяльності; – вміння здійснювати моніторинг власного здоров'я і здоров'я вихованців; – вміння вдосконалювати здоров'язберігаючу діяльність (визначати допущені помилки і вносити корективи у власну діяльність)
здоров'язберігаючий	оздоровчо-поведінковий	– усвідомлення цінності власного здорового способу життя; – сформованість потреби в заняттях фізичною культурою і спортом; – наявність відчуття психологічного комфорту

На підставі визначення компонентної структури готовності майбутніх учителів фізичної культури до формування здоров'язберігаючих навичок і умінь у молодших школярів в навчально-виховній діяльності і критеріального підходу були визначені рівні сформованості зазначеної готовності.

Наводимо смислову характеристику рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до формування здоров'язберігаючих навичок і умінь у молодших школярів.

Високий рівень готовності є характерним для студентів з високим ступенем позитивної мотивації до здійснення педагогічної діяльності і на досягнення успіху у діяльності, спрямованої на формування у

молодших школярів здоров'язберігаючих навичок і умінь, у них сформовано ціннісне ставлення до здоров'я. Майбутні вчителі мають глибокі і міцні валеологічні знання, вміють прогнозувати здоров'язберігаючу діяльність, добре обізнані і орієнтовані на впровадження здоров'язберігаючих технологій у майбутній професійній діяльності.

У таких студентів на високому рівні сформовані комунікативні та організаторські здібності, вони відрізняються умінням організовувати діяльність як всього колективу, так і кожного учня окремо без нанесення шкоди їх здоров'ю, при цьому психологічно комфортно себе почувають. Студенти з високим рівнем готовності вміють точно і правильно оцінювати свою діяльність і діяльність своїх вихованців, контролювати свій стан; вони повністю адекватно реагують на вчинки людей, що їх оточують, що не виявляють конфліктності у відносинах з ними; мають вміння і бажання самовдосконалення щодо здоров'язберігаючої діяльності шляхом опрацювання психологічної, педагогічної, методичної літератури, вивчення педагогічного досвіду тощо. Високо цінують своє здоров'я, а тому дотримуються здорового способу життя, не мають шкідливих звичок.

Таких студентів відрізняє:

- вміння здійснювати моніторинг свого здоров'я і стежити за змінами в ньому;
- вони активно займаються фізичною культурою, є пропагандистами здорового способу життя;
- вони активні, енергійні, їхні думки, почуття і емоції спрямовані на досягнення поставлених цілей;
- можуть довго зберігати зосередженість уваги, вміють керувати зацікавленістю учнів, концентрувати їх увагу;
- вміють підбирати і компонувати навчально-виховний матеріал з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, їх стану здоров'я;
- навчально-виховну і позаурочну діяльність будують на підставі інтересів учнів.

Можна стверджувати, що у таких студентів готовність до формування здоров'язберігаючих навичок і умінь у молодших школярів виражена яскраво.

Достатній рівень готовності притаманний студентам, які мають переважно позитивну мотивацію на здійснення педагогічної діяльності, зацікавлені в досягненні успіху у діяльності, спрямованої на формування у молодших школярів здоров'язберігаючих навичок і умінь, вони усвідомлюють необхідність ціннісного ставлення до здоров'я. Майбутні вчителі мають достатні валеологічні знання, є вміння прогнозувати здоров'язберігаючу діяльність, вони здебільшого обізнані і орієнтовані на впровадження здоров'язберігаючих технологій у майбутній професійній діяльності, проте, вони ще відчувають складнощі під час застосування набутих знань і умінь у своїй професійній діяльності.

У таких студентів розвинені комунікативні та організаторські здібності, вони вміють організовувати діяльність як всього колективу, так і кожного учня окремо, що сприяє збереженню їх здоров'я, при цьому психологічно комфортно себе почувають.

Студенти з достатнім рівнем готовності:

- здебільшого правильно оцінюють свою діяльність і діяльність своїх вихованців, вміють контролювати свій стан;
- досить доброзичливо ставляться до людей, що їх оточують, чи не конфліктні в стосунках з ними;
- усвідомлюють необхідність самовдосконалення щодо здоров'язберігаючої діяльності шляхом опрацювання наукової і спеціальної літератури, спрямовані на отримання нових знань.

Такі студенти в цілому усвідомлюють цінність свого здоров'я, проте не завжди дотримуються здорового способу життя, здебільшого не мають шкідливих звичок. Такі студенти вміло здійснюють моніторинг свого здоров'я, займаються фізичною культурою, проте нерегулярно, є пропагандистами здорового способу життя. Вони проявляють активність, зацікавлені в досягненні поставлених цілей, можуть зберігати зосередженість уваги, вміло керують зацікавленістю учнів, концентрують їхню увагу, підбирають і компонують навчально-виховний матеріал з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, їх стану здоров'я, навчально-виховну і позаурочну діяльність намагаються будувати на підставі інтересів учнів. У таких студентів готовність до формування здоров'язберігаючих навичок і умінь у молодших школярів виражена досить.

Середній рівень характерний для студентів, які спрямовані на педагогічну діяльність, пов'язану зі збереженням і зміцненням здоров'я, однак цей інтерес має ситуативний характер; їх бажання здебільшого залежать від обставин. Діяльність щодо формування здоров'язберігаючих навичок і умінь має споглядальний характер, їм властива відсутність ініціативи в навчанні. Валеологічні знання, а також специфіки діяльності, спрямованої на формування здоров'язберігаючих навичок і умінь у молодших школярів, епізодичні. Недостатньо вміло використовують отримані знання на практиці. Вони здатні впроваджувати здоров'язберігаючі технології в практичну діяльність лише за аналогією, виконувати таку діяльність самостійно не можуть, прагнуть до шаблонних дій.

Студенти із середнім рівнем готовності:

- необ'єктивно оцінюють свою діяльність, часто їх самооцінка є завищеною, не вміють контролювати свій емоційний стан;
- відносини з людьми, що їх оточують, мають нестійкий характер, повністю можуть піти на конфлікт;
- недостатньо усвідомлюють необхідність самовдосконалення щодо здоров'язберігаючої діяльності, мають поверхневі знання і при застосуванні їх у практичній діяльності допускають помилки.

Такі студенти не усвідомлюють цінність свого здоров'я, здебільшого не дотримуються здорового способу життя, мають шкідливі звички. У них спостерігаються труднощі при здійсненні моніторингу

свого здоров'я, здебільшого вони не займаються фізичною культурою. Вони проявляють пасивність, байдуже ставляться до досягнення поставлених цілей, можуть зберігати зосередженість уваги на короткий час, не можуть керувати зацікавленістю учнів, концентрацією їх уваги, невміло підбирають і компонують навчально-виховний матеріал, однак при здійсненні здоров'язберігаючої діяльності не вміють враховувати вікові та індивідуальні особливості молодших школярів, їх стан здоров'я, навчально-виховну і позаурочну діяльність виконують без емоційного забарвлення і без особливої зацікавленості. У таких студентів готовність до формування здоров'язберігаючих навичок і умінь у молодших школярів виражена слабо.

Низький рівень характерний для пасивних в навчанні студентів, які не виявляють інтересу до педагогічної діяльності, пов'язаної із збереженням та зміцненням здоров'я; склад мотивації є бідним. Мають необ'єктивне уявлення про діяльність по формуванню здоров'язберігаючих навичок і умінь, у них несформована ініціативність в навчанні, безвідповідально ставляться до виконання завдань, пов'язаних із збереженням здоров'я.

Такі студенти мають поверхневі валеологічні знання, не вміють використовувати отримані знання на практиці. Їм важко впроваджувати здоров'язберігаючі технології в практичну діяльність, відчувають значні труднощі під час виконання такої діяльності, не відчувають необхідність в отриманні нових знань, не зацікавлені у самовдосконаленні. У таких студентів майже не спостерігається прагнення до самоаналізу і самооцінки своєї діяльності, не вміють контролювати свій емоційний стан; відносини з людьми, що їх оточують, мають негативний характер, вони часто вступають в конфлікт, у них спостерігається часта зміна настрою; не вміють налагоджувати відносини з людьми.

Студенти з низьким рівнем не усвідомлюють цінність свого здоров'я, чи не дотримуються здорового способу життя, мають шкідливі звички. Не вміють адекватно оцінити стан власного здоров'я, здійснити моніторинг свого стану, не бачать необхідність і не потребують занять фізичною культурою. Вони проявляють пасивність, не мають чітко поставлених цілей, не уважні, мають поверхневі знання щодо форм, методів і засобів збереження здоров'я як свого власного, так і учнів, не вміють підбирати і компонувати навчально-виховний матеріал, враховувати вікові та індивідуальні особливості молодших школярів, їх стан здоров'я, навчально-виховну і позаурочну діяльність виконують формально, зазнають труднощів у визначенні та виправленні допущених помилок в організації здоров'язберігаючої діяльності. У таких студентів готовність до формування здоров'язберігаючих навичок і умінь у молодших школярів майже не виражена.

Висновки. Для ефективної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування здоров'язберігаючих навичок і умінь молодших школярів необхідно визначити педагогічні умови та чинники, які сприятимуть цьому процесу.

З огляду на це, вважаємо, що перед викладачами вищої школи постає завдання навчання майбутніх вчителів фізичної культури здійсненню планування відповідних заходів, які сприятимуть збереженню і зміцненню здоров'я, організації навчально-виховного процесу початкової школи, спрямованого на формування здоров'язберігаючих навичок і умінь.

References

1. Бондаренко О. М. Формування валеологічної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2008. 24 с.
Bondarenko, O. M. (2008). Formuvannia valeolohichnoi kompetentnosti studentiv pedahohichnykh universytetiv u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of valeological competence of students of pedagogical universities in the process of professional training]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, Ukraine.
2. Витун Е. В. Формирование готовности к здоровому образу жизни у студентов нефизкультурных вузов на основе ценностных ориентаций: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Магнитогорск, 2007. 24 с.
Vitun, E. V. (2007). Formirovanie gotovnosti k zdorovomu obrazu zhyzni u studentov nefizkulturnykh vuzov na osnove tsennostnykh orientatsyi [Formation of readiness for a healthy lifestyle among students of non-physical universities on the basis of valuable orientations]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Magnitogorsk, Russia.
3. Жаровцева Т. Г. Підготовка фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями: основні категорії дослідження. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*. 2005. № 11-12. С. 133-141.
Zharovtseva, T. H. (2005). Pidhotovka fakhivtsiv doshkilnoi osvity do roboty z neblahopoluchnymy simiamy: osnovni katehoriy doslidzhennia [Preparation of pre-school education specialists for work with disadvantaged families: main categories of research]. *Naukovyi visnyk Pivdennoukrainskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni K.D.Ushynskoho – Scientific Herald of the South Ukrainian State Pedagogical University named after K. D. Ushinsky*, 11-12, 133-141.
4. Ігнатенко С. О. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до формування моральних якостей молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2007. 21 с.
Ihnatenko, S. O. (2007). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv fizychnoho vykhovannia do formuvannia moralnykh yakoste molodshykh shkoliariv [Preparation of future teachers of physical education for the formation of moral qualities of junior pupils]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa, Ukraine.

5. Омельченко С. О. Взаємодія соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя дітей та підлітків : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2007. 352 с.
Omelchenko, S. O. (2007). *Vzaiemodiia sotsialnykh instytutiv suspilstva u formuvanni zdorovoho sposobu zhyttia ditei ta pidlitkiv* [Interaction of social institutions of society in shaping the healthy lifestyle of children and adolescents]. Luhansk, Ukraine: Alma-mater.
6. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / за заг. ред. В. І. Воловича. Київ : Укр. Центр духовної культури, 1998. 736 с.
Volovych, V. I. (Ed.) (1998). *Sotsiologiia: korotkyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Sociology: A brief encyclopedic dictionary]. Kyiv, Ukraine: Ukrainian Tsentr dukhovnoi kultury.
7. Чайка В. М. Теорія і технологія підготовки майбутнього вчителя до саморегуляції педагогічної діяльності : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2006. 43 с.
Chaika, V. M. (2006). *Teoriia i tekhnologiia pidhotovky maibutnoho vchytelia do samorehuliatcii pedahohichnoi diialnosti* [Theory and technology of preparing the future teacher for the self-regulation of pedagogical activity]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Ternopil, Ukraine.

Bogator A. O.

*Lecturer of the Department of Theory and Methodology
of Physical Culture and Sport Sciences of the Educational
and Scientific Institute of Physical Culture,
Sports and Rehabilitation State Establishment,*

«South Ukrainian National Pedagogical University named after. K. D. Ushinsky»

COMPONENTS, CRITERIA AND INDICATORS OF READINESS OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE FOR THE FORMATION OF HEALTH-SAVING SKILLS AND SKILLS OF JUNIOR PUPILS

Actual problems of formation healthy lifestyle is primarily determined by a sharp deterioration in the health of the younger generation, which is due to social, economic, ecological state of the Ukrainian society at the present stage. Given this, one of the most important tasks of higher education is the training of future teachers who can solve the issues of preserving the health of both students and their own. The current stage of development of society requires the consolidation of mind around the idea of building a humanistic-oriented, democratic state. Of importance is the modernization of education on the principles of democratization and humanization, to create conditions for the comprehensive development of the intellectual and professional qualities of the person and the formation of a high level of health.

One of the most important places in the professional education of future educators is the formation of a health culture and promotion of health-preserving lifestyles. At the same time, the primary goal is to educate students of their health needs as a vital value, a conscious desire for a culture of health, a healthy lifestyle, self-creation and the creation of a healthy living environment around them, which involves the direction of the pedagogical process in higher pedagogical educational institutions on the formation of motivation, the needs of participants in the educational process to be healthy and determine the strategy of their behavior in other areas of life.

Readiness to formation of physical culture students, future physical education teachers in the formation of health-saving skills in younger students is a special, targeted, controlled and measured process, which leads to justification of conceptual research ideas at different levels: methodological, theoretical and practice-oriented.

To effectively prepare future teachers of physical culture for the formation of health-preserving skills and skills of junior pupils, it is necessary to determine the pedagogical conditions and factors that will contribute to this process.

In view of this, we believe that before the teachers of higher education there is a task of teaching future physical education teachers to implement the planning of appropriate measures that will promote the preservation and strengthening of health, the organization of the educational process of primary school, aimed at building health-saving skills and abilities.

Key words: *pedagogical activity, health savings, students, components of readiness to professional activity.*

Одержано редакцією 08.03.2019

Прийнято до публікації 12.03.2019

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **Н. А. Башавець**